

ԱԶԳԱՅԻՆ

Հասարակաց գանգատ է, թէ ազգային վարչութիւնը՝ միշտ մասնաւոր խնդիրներով զբաղեալ՝ հանրական և ո՛չ մէկ խնդիր ուշադրութեան չառնուր և չկարգադրելու իրաւացի է այս գանգատն, բայց ներկայ վարչութիւնը այնչափ մեղադրելի չէ, երբ նկատողութեան առնուի թէ իւր ծանրազգաց պաշտաման մէջ մոռցած չէ նաև հանրական խնդիրներն, և փոյթ կտանի փոքր իշատե՛ կարգադրել զանոնք ալ: Ներկայ վարչութեան խառն ժողովն էր՝ որ հարսանեկան կանոնադրութիւն մը երևան հանեց, անշուշտ հարսանեկան հանդիսից պատճառաւ տեղի ունեցած զեղծմանց առաջին առնելու, և դոնէ այս մասին մեր ազգին մէջ պարզութիւն մտնանելու նպատակաւ:

Երբ յիշեալ կանոնադրութիւնը հրատարակեցաւ, լրագրաց սմանք ինչ ինչ դիտողութիւններ քննեցին. մեք լուրսիւն պահեցինք և միայն կանոնադրութիւնը հռչակեցինք, որովհետեւ գիտէինք թէ ինչպէս ի սկզբան ամեն նոր հաստատութեանց նոյնպէս և յայսմ հասարակաց կողմանէ ալ դիտողութիւններ ու քննադատութիւններ պիտի ըլլան, և մինչև իսկ անգործադրելի ընելու փորձեր: Եւ արդարեւ եղան ու կըլլան այսպիսի փորձեր. դեռ ոմանք կայսերն որ պսակի խորհուրդը դարձեալ տանց մէջ և ո՛չ եկեղեցեաց մէջ կատարուի. տակաւին այլք կպահանջեն որ Բեթլէմ չվերնայ, և ըն:

Արդ՝ մեք դարձեալ առանց երբէք քննադատութեան ենթարկելու այդ կարեւոր կանոնադրութիւնը, հրաւեր կկարդամք մեր ազնիւ ազգայնոց, որ զնոյն գործադրեն. փորձով պիտի տեսնեն թէ այդպէս ո՛րչափ վայելուչ և պարզ ու վսեմ կըլլան հարսանեկան հանդէսներն. պիտի տեսնեն թէ քանի՜ աւելորդ ծախքեր կվերնան և դիւրութիւններ տեղի կունենան:

Այս և ուրիշ պարզութիւններ մեր ազգին մէջ ընդհանրացնելու մեծ գործը՝ բարձրագոյն աստիճանի ընտանեաց ձեռքքն է. երբ նոքա հարսանեկան հանդէսներու ժամանակ զարդարանքն ու սեթեւեթէ հեռի պարզ ու կոկիկ երեւին՝ ուրիշ աստիճանի ընտանիք օրինակ կառնուն և կհետեւին:

Զարդարանք և սեթեւեթ. — ասոնք մեր ընտանիքներն վրդովեցին ու կվրդովին. ասոնք մեր ընտանեաց մէջ ընդհանրապէս թշուառութիւն մտնելն և կմտնան. ակնարկ մը արձակէ՛ մեր ազգին վրայ, և ահա՛ պիտի տեսնես որ աղքատութիւնն ու չքաւորութիւնը տիրած է, և թէ՛ արական ու թէ՛ իգական սեռն զարդարանաց համար կհալի կմա-

չի. ամիսներով անդին ծայրով աշխատող օրիորդն կամ տիկինը իւր բազմօրեայ քրտանց արդիւնքը կտանի կվատնէ զարդարանաց, իրմէ բարձրագոյն հասնելու համար, եկեղեցեաց մէջ՝ զբօսավայրաց մէջ և ուրիշ հասարակաց տեղեր ճոխ ու փառաւոր երեւելու համար:

Զարդասիրութիւն՝ մեր անհամար ընտանեաց ցեցն եղած է. շատերն այս պատճառաւ գացին անհետացան, և շատեր տակաւին պիտի չքանան. մեք իսկըզբանէ անտի այս մասին յորդորներ կարգացած եմք. բազմիցս պարզասիրութեան համար այլոց խորհուրդներն ու առաջադրութիւնները մեր ազգայնոց ներկայացուցած եմք, բայց դժբաղդաբար ազդեցութիւն ըրած չէ:

Կինդրեմք պատուարժան կղերէն, որ միշտ պարզասիրութեան յորդորներ կարգաց առ ժողովուրդն. համոզէ թէ պարզասիրութեամբ կարելի է բարեբաստիկ և անվրդով կեանք վարել, և ո՛չ պնասիրութեամբ՝ որոյ բոլոր արդասիքն է տառապանք ու տաղանալ:

Պարտաւոր եմք, այս առթիւ իսկ չընորհակալութիւն մատուցանել խառն ժողովոյ՝ հարսանեկան կանոնադրոյն հաստատութեան համար, յուսալով թէ ուրիշ այսպիսի անհրաժեշտ կարգադրութիւններ ալ կըլլան, յօգուտ ընդհանրութեան:

Խորմեան Սրբազան Իզմիրէն մայրաքաղաքս դարձեր է, և տեղւոյն Գաղաքական ժողովն այս անգամ դարձեալ դրեր է Պատրիարքարան, թէ հակառակ ոմանց ազդարարութեան՝ Իզմիրի մէջ խաղաղութիւնն արդարեւ վերահաստատեալ է:

Շատ լաւ. ո՛վ խաղաղութեան վերահաստատութեան չէր փափաքեր. դէտական կպատեմք լսել և հրատարակել այս նորահաստատ խաղաղութեան դեղեցիկ դեղեցիկ արգասիքն:

Պալքէսէրէն հետեւեալ տեղեկութիւններն տրուած են՝ յունիս 18 թընով:

«Տեղւոյս ազգային գործոց քննութեան ու կարգադրութեան համար, Պատրիարքարանէն զրկուած արժ. Տ. Ամբրոսիոս վարդապետն երկու շաբաթ յառաջ հոս եկաւ, ու նկատելով որ գաւառական ժողովոյ ընտրութիւնն օրինաւոր չէ՝ նոր ընտրութիւն առաջարկեց, և ըստ այնմ՝ քուէարկութիւն ըլլալով՝ նոր ժողովը ընտրուեցաւ:

«Դպրոցները կանոնաւոր վիճակ չունին, հոգաբարձութիւն չկայ երկպառակութեան պատճառաւ, աղկանց դպրոցը

դոցուած է. տա՛ր Աստուած, որ այս այցելութեան միջոցաւ գործերը կարգադրուին և խաղաղութիւնն ու սէրը վերահաստատին:

«Քանի մը շաբաթ յառաջ հոս Գինեհատից անուն ընկերութիւն մը կազմուեցաւ. առ այժմ 13 անդամ ունի. ասոնք ընդհանրապէս երիտասարդներէ կազմուեալն չգործածել թէ՛ հարսնիքի թէ՛ խնճոյքի և թէ՛ որ և իցէ տեղ. 10 էն մինչև 40 փարայ շաբաթական պիտի տան՝ յապաղային օգտակար գործի մը տալու առաջադրութեամբ: Ի սկզբան մեծ յոյս կար այս ընկերութեան յառաջադիմութեան համար. բայց ոմանք՝ չօգնելէն զատ՝ ծաղրելով կամ նախատելով արդեւ եղան, մինչդեռ ողբից ըմպելեաց նիւթական ու բարոյական վնասները միշտ կտեսնուին. բանտ՝ պատիժ՝ տուգանք և այլն, միշտ կկրեն արեւցողը. միթէ ողբիք ըմպելեաց ու արեւցողութեան դէմ՝ հաստատեալ ընկերութիւն մը՝ փոխանակ քաջալերելու՝ եպերել ու խափանել արժան է:»

Տիգրանակերտէն յունիս 12 թնով գրուած նամակէ մ՝ալ հետեւեալ քաղուածն կընեմք:

«Գաղաքիս մէջ բնաւ բարեկարգ դըպրոց չունիմք. վաթսնի չափ տղայք բողոքականաց դպրոցը կյաճախեն, շատերն ալ այլ և այլ ազգաց վարժարաններն, և տաճկերէն կարդալու համար ալ տաճիկ մոլլայից քով:

«Տեղւոյս երիտասարդութիւնն անտարբեր աչօք կնայի ուսման ու դաստիարակութեան վրայ:

«Տիգրանեան հրաշագործ Մկրտիչ եպիսկոպոս տակաւին արձակ համարձակ կգործէ ուղածը. կառավարութեան կերթայ և կերպ կերպ մատնութիւններ կընէ, մինչև իսկ կաշխատի մեր արդի ազգասէր առաջնորդական տեղապահ դեր. Տ. ֆիլիպպոս վարդապետը աքսորել կամ բանտարկել տալ:

«Հրաշագործն այս օրերս քանի մը անարժան անձանց վրայ ալ ձեռք դնելով քահանայ շինեց սակարկութեամբ: Այս եպիսկոպոսն եթէ այս կողմերը մնայ՝ ժողովուրդը աւելի վնասուց պիտի ենթարկի:»

Այս քաղուածոյն վերջին տողերը պատրիարքարանի ուշադրութեան կներկայացունեմք. Տիգրանեան տակաւին մինչև ցերեք այսպէս պիտի յանդգնի գործել ի վնաս ժողովուրդեան. Պատրիարքարանէն հեռադրուեր է իրեն՝ Պօլիս դալ, բայց չեմք կարծեր որ հնազանդի. և եթէ հընադանդի ու դայ՝ մայրաքաղաքիս մէջ ալ հանդարտ չկենար. արդէն փորձեալ է. ունի իւր կուսակիցները, դիտէ պատ-

նացի ընտանիք՝ երկրագործ և դործաւոր՝ թուլշա գաղթեր և տեղական կառավարութեան շնորհիւ բնակութիւն հաստատեցին ։

Յունաստանի կառավարութիւնը՝ մէկ և երկու տրամիսոց դրամ տպել կուտայ Գաղղիոյ փողերանոցին մէջ ։

— Գաղղիոյ կառավարութիւնը՝ վիճակահանութիւն ու պարգեւ ունեցող փոխառութեանց արժէթղթոց վրայ տուրք դրեր է , 100 ին 3 ։

— Յունաստանի կառավարութիւնը լոնտոնի դեսպանը պաշտօնանկ ըրեր , և հրամայեց է որ իւր պաշտօնը գլխաւոր քարտուղարին յանձնէ . բայց նա չէ հրնաղանդեր . ասոր վրայ Աթէնքէն Անգղիոյ կառավարութեան գրուեց և առաջարկուեց է յիշեալ դեսպանին ի դատ կուշել , եթէ դարձեալ չհնազանդի ։

— Բեդրապուրի մէջ հելլենացի վաճառական մը՝ Վէրնարտաքի անուն՝ 50 միլիոն ֆրանկով սնանկացեր է ։

— Աւստրիոյ մէջ , այս տարի ցորենի և ուրիշ արմտեաց առատութիւն կտեսնուի ։

— Գերմանիոյ կէս պաշտօնական լրագիրք սկսեր են ծանակել Պէրլինի գաղղիական դեսպանը , Պապին ջերմեռանդ կուսակցաց՝ և Գերմանիոյ ներկայ նախարարութեան ընդդիմադիր մասին հետ ստէպ տեսակցելուն պատճառաւ ։

— Հնդկաստանի մէջ , նախորդ ամսոյն սկիզբները , մէկ անգղիացի՝ երկու իրւանտացի և մէկ գերմանացի՝ վաճառի կրօնքն ընդունելու և սկսեր են նոցա աղօթարանները յաճախել ։ Ասոնց մին՝ առջի անունն հարցուած ատենը՝ ըսեր է թէ . « Այս հարցունն անվայել է այսուհետեւ . ես կցանկամ բոլորովին մտքէս հանել առջի անունս ու հայրենիքս » ։

— Թրիեստի մէջ մօտերս երկու օրիորդք թիֆոյի հիւանդութենէ բռնուելու մեռեր են , իրենց գլուխը դանուած կեղծ մագերն (շինեօն) գլուխին առաւել տաքցուցած ըլլալուն պատճառաւ ։ Այս դէպքին վրայ , կեղծ մագերով զարդարեալ կանայք երբ տեսնուին փողոցները , ժողովուրդը զանոնք կնախատէ եղբր՝ « գետինն անցնի շինեօն » , աղաղակելով . . . ։

— Հունդարիոյ մէջ ջաղացպան մը՝ Շալօ անուն՝ իւր մեղաց համար Աստուծոյ կատարեալ թողութիւն դառնելու յոռտով որոշեր է իւր միակ որդին զանուլ ու զուհեւ . կինը ընդդիմացեր և այսպիսի զոհի մը անընդունելի լինելն ծանուցանելու համար շատ աշխատեց է . բայց տեսնելով որ չյաջողիր համոզել , և նա անդրդուելի է իւր առաջադրութեան մէջ , ու կացին մ'առած կսրէ ու կպատրաստուի , դուրս կենէ իրեն օգնական դառնելու համար . սակայն այս միջոցին անդուլ մարդն իւր կամքը կկատարէ . և երբ ոստիկանք կհասնին՝ թշուառ տղուն անշունչ գիակը կգտնեն ։ Այս մարդը 10 տարի շղթայակապ բանտարկութեան դատապարտուեց է ։

— Ամերիկայի լրագրագետներն հետեւեալ տարօրինակ պատմութիւնը կհրատարակեն . — Ասկից տասը տարի առաջ , հրէսոյ մը՝ որուն նիւթական վիճակը այն-

չափ վաղուէն չէ եղեր , թրանսիլանիայէն ելնելով Ամերիկա գնաց՝ հոն հարուստութիւն ձեռք բերելու համար ։ Սա՝ կինը ինչպէս նաև զաւակներն իւր երկիրը թողած էր ։ Երբ 60,000 ֆիօրինի հարստութիւն մը ձեռք բերաւ , բաւական համարելով որոշեց վերադառնալ հայրենի երկիրը , և յանակնկալ կնոջն ու զաւակացը երեւալ , որոնց երբէք կանխաւ չէր իմացուցած վերադարձը ։ Ճամբան հիւանդանալով՝ ստիպուեցաւ Համպուրկ կենալ . հիւանդութիւնը հետըզհետէ ծանրանալով՝ մինչև այն աստիճան հասաւ , որ ապրելէ յոյսը կտրած՝ կտակ մը գրեց , որով իւր բոլոր հարուստութիւնը կնոջը կթողուր ։ Սակայն չմեռաւ , և կատարելապէս առողջացաւ . և մեծ եղաւ տրտմութիւնը՝ երբ տեսաւ որ զինքը ինամող մարդն իւր կտակը և գանձը ամբողջ առած ու անյայտ եղած էր ։ Քանի մը ողորմած անձինք 100 ֆիօրին տուին այս խեղճին , որով դարձեալ Ամերիկայի ճամբան բռնեց՝ նորի նորոյ աշխատելու և հարստութեան տէր ըլլալու համար ։ Այս միջոցին , գողն ալ՝ որ Ամերիկա վախած էր՝ կմեռնի . տեղական կառավարութիւնը 60 հազար ֆիօրինն ու հանգուցելոյն թուղթերը թրանսիլվանիա կղզիէ , ընդ որս կդառնէր յիշեալ հրէին կտակագիրն ալ ։ Հետեւաբար հրէին կինը կտակին համաձայն տէր կըլլայ այդ գանձուն , և կարծելով թէ ամուսինը մեռած է՝ բաւական ժամանակէ յետոյ նորէն կամուսնանայ ։ Անդին մարդը՝ նոր հարստութիւն ձեռք բերած՝ կը դառնայ հայրենիքը , և հոն կտեսնէ իւր կինը՝ ուրիշի հետ ամուսնացեալ ։

Այս դէպքն այժմ յիշեալ երկրին մէջ բոլոր ժողովրդեան ուշադրութեան ու հետաքրքրութեան առարկայ եղած է . ամեն ոք դէտակն կսպասէ տեսնել թէ այս կինը երկու ամուսնոց ո՞րուն պիտի տրուի ։

Սամուէնէն յունիս 17 թուով դրուած հետեւեալ նամակն զանազան տեղեկութիւններ կուտայ ։

1. — Երկար ատենէ ի վեր սաստիկ ջերմութիւն ու երաշտութիւն կտիրէ . այս պատճառաւ՝ քաղաքիս մօտ դառնուած Մէրտ-ըրմաղը անուն գետոյն քով հըրապարակաւ աղօթքներ կըլլան , յորդորանօք կառավարութեան . ներկայ կըլլան տաճիկ՝ հայք և յոյնք իրենց կղերականօք հանդերձ ։

2. — Երաշտոտի տունկերն երբ անկըուեցան՝ ըստ սովորութեան , ծակոտկէն դոյլերով ոռոգուեցան . այս ոռոգման վրայ որդունք գալով՝ անկոց մեծ մասը կրծեցին . իսկ մնացեալը առ երաշտութեան ցամաքեցան ։

3. — Գալով եգիպտացորենի՝ որ այս կողմանց գլխաւոր բերքերուն մին է , այն մասն՝ որ արդէն սերմանուած էր՝ ոչնչացաւ երաշտութեան պատճառաւ . և եթէ մինչև ներկայ ամսոյս վերջը տաւալին չանձրեւէ՝ նորը սերմանելու կարելութիւնն ալ պիտի վերնայ դժբաղդաբար ։

Ցորեաններու մէկ մասն ալ կանուխ սերմանուած էր , որոնք թէև հասկեր կապած էին , բայց անձրեւի մը կկարօ-

տէին , որպէս զի հատերը լենան և բեղմնաւորին . և այս անհրաժեշտ հարկաւոր եղած ոռոգումէն զուրկ մնալով՝ այնպէս ամբած և ոսին մնացին ։ Իսկ ուշ սերմանուածներն արդէն դեղնած և անպիտանացած են տապէն ու երաշտութենէն ։

Այս է այս կողմի բերքերուն ընդհանուր վիճակը . բացառութիւնք շատ քիչ են դժբաղդաբար ։

4. — Ներկայ ամսոյս 13 ին ուրբաթ երեկոյ , կառավարութեան կեդրոնատեղւոյն մօտ գտնուող դաշտի մը վրայ կատարուեցաւ օգոստոսիառ կայսեր տաւերդարձի հանդէսը , ուր ներկայ էին մեծ կառավարիչն , տաճիկ՝ հայ և յոյն երեւելեաց հետ ։ Հանդէսն սկսաւ ժամը գրեթէ կէսին ։ Նախ տաճիկ տղայք ներկայանալով երգեցին . ապա յոյնք՝ յաւելցունելով նաև բարեմաղթական հառմը . և հուսկ ապա հայք ներկայանալով տաճիկերէն երգեր երգեցին . քաղցրանըուագ ։ Նորին մեծապատուութիւնն իւր գոհունակութիւնը յայտնելով՝ շնորհակալութիւն մատոյց հայոց ։

Ասկէց ետքը զանազան հրախաղութիւններ եղան , և վերջապէս գիշերուան ժամը 3 ին վերջացաւ հանդէսը ։

5. — Ամսոյս 14 ին շաբաթ երեկոյ ժամը կէսին մօտերը երկնից երեսը տարօրինակ լոյս մը տեսնուեցաւ , որ մարդոյ չափ երկայնութիւն և լայնութիւն ունէր , և երեք գոյներէ կը բաղկանար , կարմիր՝ կանանչ և բաց դեղին . բայց կանանչ և բաց դեղին գունոց մէջտեղ բաւական պարապ միջոց կար ։ Ասի՝ հիւսիսի կողմէն յանկարծ երեւան ելնելով բաւական տեղ դէպ ի հարաւ ընթանալէն յետոյ աներեւոյթ եղաւ ։

Ուշագէն յունիս 14 թուով կտեղեկագրեն՝ վերջին օրերս պատահած շարժին վրայ ։

« Այս կողմերս պատահած շարժերուն վրայօք մեզմէ տեղեկութիւն խնդրելնուդ առթիւը ահաւասիկ լսած և ստուգած լուրերս կը տեղեկագրեմ Ձերդ մեծապատուութեան ։ Ծէյլալու գիւղն՝ որ 300 տունէ կը բաղկանայ , բոլորովին հիմնայատակ եղած է շարժէն , և անցածները պատահած սաստիկ շարժի մը ժամանակ նոյն գեղի հիւսիսային կողմը գտնուող Սարը-պապա ըսուած բարձրաբերձ լեռան մէջէն որոտման և կայծակի ձայնին պէս սարսափելի ձայներ լսուեց , և լեռան գագաթէն ահագին ժայռ մի բրդեր դէպ ի վայր գլորորեր , և լեռան ստորոտէն առատապէս բղխող բորակային լեղի՝ ջուրն պղտորելով առջինէն շատ աւելի բղխել և յորդիլ սկսեր է , և 3 օրէն յետոյ ջուրին պղտորութիւնը անցեր է , և նոյն օրը տեղւոյն բնակիչք սաստիկ ահ ու դողի մէջ մնալով կասկածեր ու սարսափ են թէ գետինը պիտի պատռի և բոլորովին զիրենք կուլ պիտի ընէ ։ Այս Ծէյլալուին ամէն կողմը բորակի հանքով չրջապատեալ ըլլալուն բնաւ անուշ ջուր չունի , և օգն ալ խիստ ապականեալ է . այս գեղին բնակչաց էրիկ մարդիկը ընդհանրապէս խիստ նիհար և տգեղ են , ընդհակառակն կիներն ալ գեղեցիկ և մնոտ կըլլան ։

